

ФАХОВА ПЕРЕДВИЩА ОСВІТА: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ЕФЕКТИВНОСТІ

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4209>

РАДКЕВИЧ

Валентина Олександрівна

доктор педагогічних наук,
професор, дійсний член
(академік) НАПН України,
директор Інституту
професійної освіти
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

ЛУЗАН

Петро Григорович

доктор педагогічних наук,
професор, головний науковий
співробітник лабораторії
науково-методичного
супроводу підготовки фахівців
у коледжах і технікумах
Інституту професійної освіти
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

ПАЩЕНКО

Тетяна Миколаївна

кандидат педагогічних наук,
старший науковий
співробітник лабораторії
науково-методичного
супроводу підготовки фахівців
у коледжах і технікумах
Інституту професійної освіти
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. У статті проаналізовано мережу закладів фахової передвищої освіти в регіонах і конкретних населених пунктах України, з'ясовано контингент студентів, визначено профільну спрямованість фахових коледжів, актуальні для майбутніх фахових молодших бакалаврів галузі знань і спеціальності. За результатами аналізу даних ЄДЕБО, опитувань педагогічних працівників, стейкхолдерів висвітлено докладні характеристики функціонування закладів фахової передвищої освіти в регіонах України. Наведено приклад результатів аналізу підготовки фахівців середньої управлінської ланки в Одеській області. Розкрито особливості освітньо-професійних програм підготовки фахівців зі спеціальності «274 Автомобільний транспорт» у закладах фахової передвищої освіти в різних регіонах України. Виявлено низку актуальних питань професійної підготовки фахових молодших бакалаврів у коледжах та сформульовано рекомендації щодо підвищення якості фахової передвищої освіти.

Ключові слова: фахова передвища освіта; мережа закладів; фаховий коледж; контингент студентів; галузі знань; спеціальності.

Вступ. За роки незалежності України сучасна фахова передвища освіта (далі — ФПО), порівнюючи з вищою і професійною (професійно-технічною), зазнала найбільших структурно-змістових змін: середня спеціальна освіта, що забезпечувала підготовку фахівців середньої

управлінської ланки, наприкінці 90-х років минулого століття увійшла в структуру вищої освіти. Відповідно до Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 січня 1998 р. № 65, вітчизняні технікуми та

інші середні спеціальні заклади освіти отримали право готувати фахівців з неповною вищою освітою — молодших спеціалістів. Додамо, що цим Положенням було задекларовано нову структуру вищої освіти, яка включала також такі освітньо-кваліфікаційні рівні: молодший спеціаліст; бакалавр; спеціаліст; магістр. Визначено, що молодший спеціаліст — це освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі повної загальної середньої освіти здобув загальнокультурну підготовку, спеціальні уміння та знання, має певний досвід їх застосування у вирішенні типових професійних завдань, передбачених для відповідних посад у певній галузі народного господарства (Кабінет Міністрів України, 1998).

Проте технікуми і коледжі, маючи свою «комбіновану» систему навчання з особливими практико-орієнтованими технологіями підготовки фахівців для операторського рівня професійної діяльності, а не класно-урочну і не лекційно-семінарську, так і не стали закладами вищої освіти. Тому в 2019 р. було прийнято Закон «Про фахову передвищу освіту». Цей законодавчий документ визначає пріоритетні напрями розвитку ФПО, актуалізуючи необхідність поєднання освітнього процесу з виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможних фахівців для забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави на основі максимального врахування інтересів держави та громади, створення умов самореалізації особистості, формування в молоді поваги до національних та моральних цінностей. Водночас у ньому задекларовано, що рівень ФПО належить до п'ятого рівня НРК і передбачає здатність особи вирішувати типові спеціалізовані завдання в окремій галузі професійної діяльності або в процесі навчання, що вимагає застосування положень і методів відповідних наук та може характеризуватися певною невизначеністю умов; відповідальність за результати своєї діяльності; здійснення контролю інших осіб у визначених ситуаціях (Закон України, 2019). Коледжі, технікуми втратили приналежність до вищої освіти і виокремилися в окрему освітню ланку. Відповідно передбачається здійснити останній випуск «молодших спеціалістів» у 2023 р., а з 2020 р. започаткувати програми підготовки фахівців освітньо-професійного ступеня «фаховий молодший бакалавр». Нині на державному рівні обговорюється перспектива об'єднання ФПО і професійної (професійно-технічної) освіти в єдину сис-

тему професійної освіти (Міністерство освіти і науки України, 2022).

Такі невиправдано часті трансформації цієї вкрай важливої освітньої галузі, зокрема під час пандемії та у воєнний час, детерміновані відсутністю за весь період існування технікумів, коледжів стратегії її розвитку з обґрунтованими перспективними й операційними завданнями на найближчі роки, індикаторами їх розв'язання, механізмами досягнення прогнозованих результатів на визначених етапах. Тому ключовою проблемою сучасної ФПО, що гальмує її подальшу модернізацію і негативно впливає на якість професійної підготовки техніків, технологів, менеджерів, інших спеціалістів середньої ланки, є її недостатня ефективність. Масштаб цієї проблеми актуалізує необхідність системного аналізу мережі закладів ФПО, контингенту студентів, балансу галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахових молодших бакалаврів у коледжах на загальнодержавному та регіональному рівнях.

Джерела. Проблема ефективності підготовки фахівців у закладах ФПО належить до пріоритетних у педагогічній науці. Ідеї модернізації освіти в Україні, наукові аспекти вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців досліджують: Л. Базиль, С. Гончаренко, А. Гуржій, Л. Єршова, Т. Іщенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Кручек, Л. Короткова, Н. Кулалаєва, В. Курок, П. Лузан, В. Луговий, Л. Лук'янова, С. Ніколаєнко, Н. Ничкало, В. Олійник, В. Орлов, М. Пригодій, Л. Пуховська, В. Радкевич, Г. Романова, П. Саух, С. Сисоева, Ж. Таланова, М. Теловата, О. Титова та ін. Сучасні виклики для освіти України, пов'язані з пандемією, військовою агресією РФ, потребують нових наукових досліджень щодо якісного вдосконалення усіх галузей освіти, зокрема і фахової передвищої.

Мета статті: проаналізувати мережу державних і комунальних закладів ФПО України, з'ясувати контингент студентів, визначити профільну спрямованість фахових коледжів, актуальні для майбутніх фахових молодших бакалаврів галузі знань та сформулювати рекомендації щодо підвищення якості фахової передвищої освіти.

Методи дослідження: вивчення наукових джерел, нормативно-правових документів, емпіричних даних Єдиної державної електронної бази з питань освіти (далі — ЄДЕБО) — для виявлення стану досліджуваної проблеми; теоретичний аналіз і синтез, узагальнення — для формулювання ідентифікованих проблем, обґрунтуван-

ня шляхів розвитку ФПО; спостереження за діяльністю закладів ФПО, бесіди, інтерв'ю зі стейкхолдерами — для формулювання рекомендацій щодо розв'язання означених проблем підвищення якості підготовки фахівців у коледжах.

Виклад основного матеріалу. За результатами аналізу емпіричних даних Єдиної державної електронної бази з питань освіти (далі — ЄДЕБО) (Міністерство освіти і науки України, 2022) з'ясовано, що в Україні станом на 1 червня 2022 р. функціонувало 498 закладів ФПО (не враховуючи приватні заклади) (рис. 1).

Рис. 1. Кількість закладів ФПО України за типами (станом на 1 червня 2022 р.), одиниць
Джерело: побудовано авторами на підставі (ЄДЕБО, 2022)

Досить розгалужену мережу закладів ФПО представлено структурою із трьох груп коледжів: 263 коледжі — структурні підрозділи закладів вищої освіти (далі — ЗВО); фахові коледжі державної форми власності (98 одиниць) і фахові коледжі комунальної форми власності (137 одиниць). Для порівняння зазначимо, що за даними Державної статистичної служби у 1988 р. в Україні функціонувало 730 середніх спеціальних закладів освіти, у яких здійснювалася професійна підготовка понад 800 тис. фахівців середньої управлінської ланки (1095 студентів в одному закладі).

Аналіз мережі закладів ФПО в регіонах свідчить про певну непропорційність розміщення коледжів у містах та інших населених пунктах. Як видно з табл. 1, за кількістю фахових коледжів лідирує Дніпропетровська область, де функціонує (разом з переміщеними внаслідок воєнних дій закладами ФПО з Донецької області) 63 заклади. Серед них 41 коледж (65 %) — відокремлені структурні підрозділи ЗВО. Додамо, що в Івано-Франківській області з 26 коледжів таких закладів ФПО 61,5 % (16 од.); у Черкаській, Одеській, Львівській, Харківській областях частка таких коледжів становить 55,6 %, 51,4 %, 50,0 %, 45,0 % відповідно. Прикметно, що в м. Києві серед наявних 34 закладів ФПО 18 коледжів функціонують

Таблиця 1

Кількість закладів ФПО України та контингент студентів

Регіон	Кількість закладів ФПО				Кількість студентів, які навчаються в закладах ФПО					
	Всього	у тому числі			Загальна	у тому числі			кваліфікованих робітників	
		державної форми власності	комунальної форми власності	відокремлені структурні підрозділи		державної форми власності	комунальної форми власності	молодший спеціаліст		фаховий молодший бакалавр
м. Київ	34	12	4	18	24196	19924	4272	8580	15616	8
Вінницька обл.	20	4	6	10	12179	9766	2413	4552	7627	
Волинська обл.	14	2	4	8	8092	6055	2037	3010	5082	1260
Дніпропетровська обл.	63	10	12	41	34937	28436	6501	12593	22344	342
Житомирська обл.	18	5	7	6	10841	7510	3331	3888	6953	
Закарпатська обл.	12	1	4	7	5847	4687	1160	2523	3324	
Запорізька обл.	19	3	3	13	10698	9412	1286	3558	7140	
Івано-Франківська обл.	26	5	5	16	12835	10584	2251	5097	7738	1029
Київська обл.	21	6	8	7	9652	7749	1903	3305	6347	486
Кіровоградська обл.	18	4	5	9	7117	5194	1923	2503	4614	
Львівська обл.	34	7	10	17	18597	14850	3747	7394	11203	
Миколаївська обл.	13	2	6	5	6352	3994	2358	2471	3881	
Одеська обл.	35	8	9	18	24536	19246	5290	9793	14743	

Регіон	Кількість закладів ФПО				Кількість студентів, які навчаються в закладах ФПО						
	Всього	у тому числі			Загальна	у тому числі			за освітнім рівнем		кваліфікованих робітників
		державної форми власності	комунальної форми власності	відокремлені структурні підрозділи		державної форми власності	комунальної форми власності	молодший спеціаліст	фаховий молодший бакалавр		
Полтавська обл.	33	4	10	19	12376	9036	3340	4887	7489	31	
Рівненська обл.	16	3	0	13	8531	7917	614	3258	5273	551	
Сумська обл.	21	0	8	13	9933	7240	2693	3607	6326	50	
Тернопільська обл.	16	2	5	9	9879	7079	2800	3555	6324	797	
Харківська обл.	24	5	9	10	11031	7572	3459	4108	6923	26	
Хмельницька обл.	15	3	6	6	7640	5335	2305	2997	4643		
Черкаська обл.	18	3	5	10	7269	5511	1758	2788	4481		
Чернівецька обл.	13	6	4	3	6390	4329	2061	2562	3828	36	
Чернігівська обл.	15	3	7	5	5778	3290	2488	2166	3612		
Всього	498	98	137	263	264706	204716	59990	99195	165511	4616	

Джерело: складено авторами на підставі (ЄДЕБО, 2022)

як відокремлені структурні підрозділи університетів чи академій (52,9 %) (Колегія Міністерства освіти і науки України, 2008).

Контингент студентів у закладах ФПО на 1 червня 2022 р. склав 265 тис. осіб (табл. 1). Зокрема ФПО здобувають понад 99 тис. майбутніх молодших спеціалістів та більше 165 тис. майбутніх фахових молодших бакалаврів. Зазначимо, що кількість студентів у закладах ФПО державної форми власності становить приблизно 205 тис. осіб, а контингент студентів у закладах ФПО комунальної форми власності — понад 60 тис. осіб. На 1 червня 2022 р. середня кількість здобувачів ФПО в окремо взятому коледжі становила 530 студентів. Отже, за останні 30 років цей показник актуальності ФПО для молоді знизився удвічі (у 1988 р. було майже 1,1 тис. студентів в одному закладі). Крім того, у закладах ФПО відбувається підготовка кваліфікованих робітників, всього в Україні понад 4,6 тис. здобувачів освіти. Підготовка кваліфікованих робітників у закладах ФПО здійснюється у Волинській, Дніпропетровській, Івано-Франківській, Київській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській та Чернівецькій областях.

На нашу думку, підвищення рівня «масовизації» та «комерціалізації» вищої освіти України спричинило суттєвий дисбаланс сегментів професійної освіти взагалі: на 1 млн. населення нині припадає близько семи закладів вищої освіти — університетів, академій та інститутів. Задля порівняння зазначимо, що наразі в Україні функціонує

498 закладів ФПО, це за чисельності населення України (на 1 січня 2022 р.) понад 41,1 млн осіб складає майже 12 коледжів на 1 млн. населення. Якщо врахувати, що на 1 січня 2022 р. у закладах вищої освіти навчалося більше 1 млн студентів, у коледжах — 265 тис. осіб, то виходить, що держава основну доміную (зокрема фінансову) віддає вищій освіті.

Не зайве сказати, що сьогодні і в батьківсько-молодіжному середовищі ФПО розглядаються, здебільшого, з позицій меншовартості, а випускники закладів середньої освіти більше вмотивовані на одержання «університетських» кваліфікацій. На легкодоступність вищої освіти, і ми з цим погоджуємося, вказують і відомі дослідники професійних кваліфікацій, говорячи про «тотальне охоплення молоді України вищою освітою» (Мельник та ін., 2016). Натомість частка працевлаштованих за спеціальностями випускників коледжів, порівнюючи з випускниками університетів, все ж переважає удвічі.

Дані таблиці 2 свідчать про те, що в різних регіонах України різна «щільність» закладів ФПО. Зокрема, аналіз кількості студентів коледжів на 1 тис. осіб загальної чисельності населення за містами регіонів України свідчить, що цей показник перебуває в межах від 5 до 50. Причому часто в обласних центрах він менший, ніж у містах регіону. Наприклад, у Києві, Харкові, Чернігові, Черкасах, Сумах, Миколаєві кількість студентів коледжів на 1 тис. осіб населення становить 8, 6,

Таблиця 2
Кількість студентів коледжів на 1 тис. осіб загальної чисельності населення за містами регіонів України станом на 1 червня 2022 р.

№ з/п	Населений пункт області	Кількість студентів на 1 тис. осіб населення, осіб
Київська область		
1	м. Київ	8
2	м. Біла Церква	10
3	м. Ржищів	94
4	м. Ірпінь	25
Кіровоградська область		
5	м. Кропивницький	19
6	м. Олександрія	23
Житомирська область		
7	м. Житомир	22
8	м. Бердичів	21
9	м. Новоград-Волинський	17
Запорізька область		
10	м. Запоріжжя	15
Харківська область		
11	м. Харків	6
12	м. Красноград	39
Чернівецька область		
13	м. Чернівці	21
Чернігівська область		
14	м. Чернігів	8
15	м. Ніжин	20
16	м. Прилуки	23
Одеська область		
17	м. Одеса	18
18	м. Білгород-Дністровський	34
Хмельницька область		
19	м. Хмельницький	11
20	м. Шепетівка	14
21	м. Кам'янець-Подільський	33
Дніпропетровська область		
22	м. Дніпро	17
23	м. Кривий Ріг	15
24	м. Кам'янське	13
25	м. Нікополь	7
26	м. Жовті води	12
27	м. Новомосковськ	7
28	м. Павлоград	9

Джерело: складено авторами на підставі (ЄДЕБО, 2022)

8, 7, 10, 10 осіб відповідно. Не зайве підкреслити, що в містах, у яких бракує університетів, цей показник більший.

Результати аналізу мережі закладів ФПО, контингенту студентів фахових коледжів різних форм власності спонукають до пошуку відповіді на питання: наскільки ефективно ФПО охоплює

Продовження таблиці 2

№ з/п	Населений пункт області	Кількість студентів на 1 тис. осіб населення, осіб
Миколаївська область		
29	м. Миколаїв	10
30	м. Первомайськ	19
Волинська область		
31	м. Луцьк	17
32	м. Володимир-Волинський	10
33	м. Ковель	17
Полтавська область		
34	м. Полтава	29
35	м. Кременчук	4
36	м. Лубни	19
Сумська область		
37	м. Суми	10
38	м. Конотоп	19
39	м. Шостка	9
40	м. Ромни	20
41	м. Глухів	48
42	м. Лебедин	24
Львівська область		
43	м. Львів	14
44	м. Дрогобич	28
45	м. Самбір	50
Вінницька область		
46	м. Вінниця	19
47	м. Могилів-Подільський	5
Черкаська область		
48	м. Черкаси	7
49	м. Сміла	11
50	м. Умань	23
Закарпатська область		
51	м. Ужгород	12
52	м. Мукачево	19
53	м. Хуст	29
Івано-Франківська область		
54	м. Івано-Франківськ	21
55	м. Коломия	34
56	м. Калуш	18
Рівненська область		
57	м. Рівне	18
58	м. Дубно	21
Тернопільська область		
59	м. Тернопіль	15
60	м. Кременець	31

спеціальності наявних галузей знань та які спеціальності найбільш актуальні для сучасної молоді.

Нагадаємо, що в Законі України «Про фахову передвищу освіту» задекларовано: «Підготовка фахових молодших бакалаврів здійснюється за освітньо-професійними програмами відповідно до галузей знань і спеціальностей, за якими ведеться

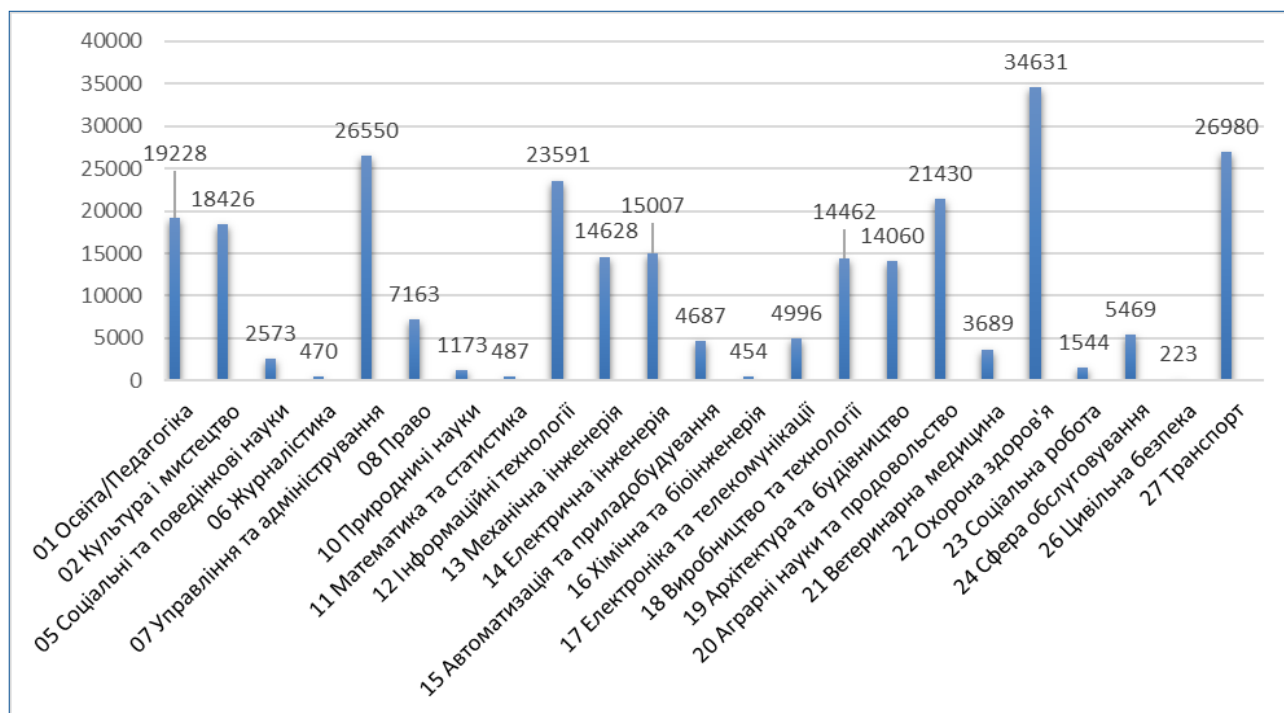

Рис. 2. Розподіл здобувачів ФПО за галузями знань, осіб

Джерело: складено авторами на підставі (ЄДЕБО, 2022)

підготовка фахівців з вищою освітою» (Закон України, 2019). Зазначимо, що відповідно до «Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» (Кабінет Міністрів України, 2021), нині в Україні затверджено 29 галузей знань (від «01 Освіта/Педагогіка» до «29 Міжнародні відносини»), у кожній з яких виокремлено певні спеціальності.

Результати аналізу спеціальностей у коледжах регіонів України переконують, що наразі існує певний дисбаланс підготовки фахівців середньої управлінської ланки. Зокрема, у закладах ФПО України студенти здобувають спеціальності з усіх наявних галузей знань, за винятком таких: «03 Гуманітарні науки», «09 Біологія», «28 Публічне управління та адміністрування», «29 Міжнародні відносини» (рис. 2).

Найбільш актуальною для студентів коледжів є галузь знань «22 Охорона здоров'я», спеціальності якої здобувають понад 34,6 тис. осіб. Далі за популярністю серед здобувачів ФПО є спеціальності галузі знань «27 Транспорт» та «07 Управління та адміністрування»: спеціальності цього спрямування здобувають більше 26,9 тис. та 26,5 тис. студентів відповідно. Цілком очікуваним виявився факт, що на третьому місці — галузь знань «12 Інформаційні технології» і такі сучасні спеціальності: «121 Інженерія програмного забезпечення», «122 Комп'ютерні науки», «123 Комп'ютерна інженерія», «125 Кібербезпе-

ка», «126 Інформаційні системи та технології» опановує майже 23,6 тис. студентів.

Водночас значно меншим попитом у студентів користуються високотехнологічні спеціальності таких галузей знань, як-от: «16 Хімічна та біоінженерія», «15 Автоматизація та приладобудування», «17 Електроніка та телекомунікації», а також «10 Природничі науки», «05 Соціальні та поведінкові науки», «02 Культура і мистецтво» та ін.

За результатами аналізу даних ЄДЕБО, опитувань педагогічних працівників, стейкхолдерів розроблено докладні характеристики функціонування закладів ФПО в кожному регіоні України. Для прикладу наведемо нижче результати аналізу підготовки фахівців середньої управлінської ланки в Одеській області.

У мережу закладів ФПО Одеської області входять 35 коледжів, серед яких 26 з державною та 9 — із комунальною формою власності. У коледжах із комунальною формою власності навчається майже 5,3 тис. студентів, із державною — понад 19,2 тис. осіб. 18 коледжів входять у структуру закладів вищої освіти як структурні підрозділи, що складає частку 51,4 % від мережі коледжів регіону.

Контингент студентів фахових коледжів регіону складає більше 24,5 тис. осіб, у середньому 701 студент на коледж. В усіх 35 коледжах здійснюється професійна підготовка і молодших спеціалістів (9,7 тис. осіб), і фахових молодших бакалаврів (14,7 тис. осіб). Найменша кількість студентів

у Відокремленому структурному підрозділі «Фаховий коледж Одеського національного університету імені І.І. Мечникова» — 148 осіб; найбільшим є контингент студентів Одеського морехідного коледжу рибної промисловості імені Олексія Соляника — понад 1,9 тис. осіб. До п'яти коледжів з найменшим контингентом студентів належать такі заклади:

- Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж Одеського національного університету імені І.І. Мечникова» — 148 осіб.

- Відокремлений структурний підрозділ «Херсонський гідрометеорологічний фаховий коледж Одеського державного екологічного університету» — 220 осіб.

- Комунальний заклад «Одеський художній фаховий коледж ім. М.Б. Грекова» — 226 осіб.

- Відокремлений структурний підрозділ «Ананьївський аграрно-економічний фаховий коледж Уманського національного університету садівництва» — 260 осіб.

- Одеський торговельно-економічний фаховий коледж — 265 осіб.

До коледжів з найбільшим контингентом студентів віднесено такі заклади ФПО:

- Одеський морехідний коледж рибної промисловості імені Олексія Соляника — понад 1,9 тис. осіб.

- Відокремлений структурний підрозділ «Морський фаховий коледж Херсонської державної морської академії» — більше 1,9 тис. осіб.

- Комунальний заклад «Одеський обласний базовий медичний фаховий коледж» — понад 1,7 осіб.

- Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж морського транспорту Національного університету «Одеська морська академія» — більше 1,4 тис. осіб.

- Відокремлений структурний підрозділ «Херсонський політехнічний фаховий коледж Державного університету «Одеська політехніка» — понад 1,3 тис. осіб.

За концентрацією закладів ФПО в містах області спостерігається такий розподіл: м. Одеса — 5 комунальних та 19 державних коледжів; м. Білгород-Дністровський — 2 комунальних та 2 державних коледжі; м. Ізмаїл — 1 державний коледж; м. Чорноморськ — 1 державний коледж; м. Кілія — 1 державний коледж; м. Балта — 1 комунальний коледж; м. Подільськ — 1 комунальний коледж; м. Ананьїв — 1 державний коледж; с. Курісове — 1 державний коледж.

Найбільш популярною є галузь знань «27 Транспорт»: спеціальності за цією галуззю

знань здобувають майже 8 тис. осіб. Зокрема, спеціальність «271 Морський та внутрішній водний транспорт» здобувають 6,4 тис. осіб; спеціальності «275 Транспортні технології», «274 Автомобільний транспорт», «273 Залізничний транспорт» — 711 осіб, 451 особа і 379 осіб відповідно. Зауважимо, що ця галузь знань об'єднує 5 спеціальностей, коледжі регіону здійснюють підготовку фахівців за 4 спеціальностями, де доміганта за обсягом студентів (80,7 %) належить спеціальності «271 Морський та внутрішній водний транспорт».

Друге місце за актуальністю для студентів посідає спеціальність «22 Охорона здоров'я»: її опановують 2,5 тис. студентів. Проте з усього загалу таких студентів 82 % (2,1 тис. осіб) — це здобувачі спеціальностей «223 Медсестринство».

На третьому місці за попитом спеціальності галузі знань «12 Інформаційні технології»: їх здобувають понад 2 тис. осіб. Зокрема, спеціальність «121 Інженерія програмного забезпечення» опановують 947 студентів; спеціальності «122 Комп'ютерні науки» і «123 Комп'ютерна інженерія» — 483 і 612 студентів відповідно. Далі за актуальністю для студентів є спеціальності галузі знань «01 Освіта/Педагогіка», які здобувають більше 1,7 тис. студентів. Зокрема, тут найбільш представленою є спеціальність «013 Початкова освіта», яку здобувають майже 1 студентів — 58 %. Дещо менший контингент студентів на спеціальності «012 Дошкільна освіта» — 574 студенти.

Викликає певний інтерес той факт, що спеціальності галузі знань «07 Управління та адміністрування» опановують лише приблизно 2 тис. студентів — п'яте місце в рейтингу актуальних галузей знань. За кількістю студентів спеціальності цієї галузі знань розподіляються так: «072 Фінанси, банківська справа та страхування» — 441 особа; «076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» — 415 осіб; «071 Облік і оподаткування» — 401 особа; «075 Маркетинг» — 287 осіб; «073 Менеджмент» — 128 осіб. Зауважимо, що, порівнюючи з іншими галузями знань, тут актуальними для студентів усі 100 % спеціальностей.

Профільна невідповідність притаманна здебільшого коледжам державної форми власності. Зокрема: Відокремлений структурний підрозділ «Одеський автомобільно-дорожній фаховий коледж Державного університету «Одеська політехніка» здійснює підготовку фахівців за спеціальностями 6 галузей знань (05; 07; 13; 14; 19; 27); Відокремлений структурний підрозділ Новокаховський політехнічний фаховий коледж Дер-

жавного університету «Одеська політехніка» презентує освітні програми спеціальностей 5 галузей знань (07; 12; 13; 14; 19; 27); Відокремлений структурний підрозділ Одеський технічний фаховий коледж Одеського національного технологічного університету має також спеціальності 5 галузей знань: 05; 07; 12; 14; 18. Прикметно, що лише державні коледжі готують фахівців економічних спеціальностей, і таких коледжів 14 (частка серед державних коледжів складає 54 %). Додамо, що за показником «популярності» серед коледжів друге місце належить спеціальностям галузі знань «13 Механічна інженерія» — їх пропонують 9 коледжів регіону. Отже, маємо констатувати: економічні спеціальності державні коледжі (технічні, політехнічні, автомобільно-дорожні, технологічні тощо) відкривають задля залучення якомога більшого числа студентів.

Усі комунальні коледжі (а їх 9 од.) вузькоспеціалізовані, профільні. Серед них чотири заклади, які здійснюють підготовку фахівців лише однієї спеціальності; 3 коледжі пропонують програми підготовки за двома спеціальностями. Решта (2 коледжі) здійснюють підготовку фахівців за трьома профільними спеціальностями. Усі комунальні коледжі здійснюють підготовку фахівців за спеціальностями лише однієї галузі знань. У закладах ФПО Одеської області студенти здобувають спеціальності з усіх наявних галузей знань, окрім таких: «03 Гуманітарні науки», «04 Богослов'я», «06 Журналістика», «09 Біологія», «26 Цивільна безпека», «28 Публічне управління та адміністрування», «29 Міжнародні відносини» (27,5 % від наявних галузей знань).

За результатами проведеного аналітичного дослідження ефективності ФПО в регіонах України визначено ключові проблеми, розв'язання яких має вирішальне значення у підвищенні якості підготовки фахових молодших бакалаврів у воєнний і повоєнний час, зокрема:

• *невідповідність змісту та якості ФПО актуальним потребам суспільства й економіки країни.* У Законі України «Про фахову передвищу освіту» задекларовано, що основним критерієм результативності цієї освітньої ланки є її якість — відповідність умов освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства і стандартам ФПО, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, яка забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості освіти (Закон України, 2019). Натомість наголосимо, що стандартизація ФПО як процедура розроблення, затвердження та впровадження кваліфікаційних стандартів (Каленський та ін., 2018) — професійних і освітніх стандартів, порівнюючи з іншими освітніми галузями, — відчутно відстає: розпочато роботу щодо створення освітніх стандартів на компетентнісній основі (з 13 липня 2021 р. по 20 квітня 2022 р. затверджено 59 стандартів), вкрай повільно розробляються професійні стандарти, поки що лише дискутується проблема проектування стандартів оцінювання професійних кваліфікацій. Тому за відсутності стандартів кожний коледж розробляє свою освітньо-професійну програму, навчальний план, перелік компетентностей (освітніх результатів), які має демонструвати випускник. Суперечливим є те, що кожний заклад ФПО оцінює якість підготовки фахівців однієї спеціальності по-різному.

Для підтвердження викладеного проаналізуємо зміст підготовки фахових молодших бакалаврів спеціальності «274 Автомобільний транспорт» у трьох закладах ФПО. Результати порівняльного дослідження освітньо-професійних програм (ОПП) свідчать (табл. 3), що означені заклади ФПО пропонують різні за обсягом компоненти,

Таблиця 3

Особливості освітньо-професійних програм підготовки фахівців спеціальності «274 Автомобільний транспорт» у закладах ФПО

№ з/п	Назва закладу ФПО		
	Відокремлений структурний підрозділ «Марганецький фаховий коледж» НТУ «Дніпровська політехніка»	Фаховий коледж Східноєвропейського університету імені Рауфа Аблязова	Відокремлений структурний підрозділ «Маслівський аграрний фаховий коледж ім. П.Х. Гаркавого Білоцерівського національного аграрного університету»
Кваліфікація фахівця згідно з освітньо-професійною програмою			
1	Механік	Фаховий молодший бакалавр автомобільного транспорту, технік-механік	Фаховий молодший бакалавр 3115 — механік
Кількість кредитів на опанування навчальної дисципліни «Автомобілі», од.			
2	8	3	6

Продовження таблиці 3

№ з/п	Назва закладу ФПО		
	Відокремлений структурний підрозділ «Марганецький фаховий коледж» НТУ «Дніпровська політехніка»	Фаховий коледж Східноєвропейського університету імені Рауфа Аблязова	Відокремлений структурний підрозділ «Маслівський аграрний фаховий коледж ім. П.Х. Гаркавого Білоцерківського національного аграрного університету»
	Кількість кредитів на опанування навчальної дисципліни «Електрообладнання автомобіля», од.		
3	4	4	2
	Кількість кредитів на опанування навчальної дисципліни «Технічна експлуатація автомобілів», од.		
4	8,5	8	9
	Всього кредитів на навчальні/виробничі практики		
	16,5/25,5	6/6	21/25,5

Джерело: складено авторами на підставі (ЄДЕБО, 2022)

навіть у дипломах виписують назву кваліфікації фахівця по-різному.

Очевидно, що й оцінити рівень якості підготовки фахових молодших бакалаврів спеціальності «274 Автомобільний транспорт» у цих коледжах важко, оскільки еталонні результати навчання, що їх мають демонструвати випускники, різні. Відповідно маємо різний рівень підготовленості фахівців-автомеханіків у цих коледжах, який, на жаль, поки що не задовольняє вимог роботодавців, інших стейкхолдерів. Отже, дієвим напрямом розв'язання проблеми якості підготовки фахівців у коледжах має стати результативна, продуктивна й динамічна стандартизація фахової передвищої освіти;

- *нерозвиненість, консервативність мережі закладів ФПО.* За 30 років функціонування кількість закладів ФПО (у минулому заклади спеціальної середньої освіти — технікуми, училища) скоротилася майже вдвічі. Установлено, що нині в мережі домінують коледжі, які за рахунок непрофільних, але популярних в батьківсько-молодіжному середовищі спеціальностей, не перебувають у «зоні ризику» за контингентом здобувачів (300–500 студентів). Наприклад, аналітика мережі закладів ФПО Київської області свідчить, що найбільш популярною є галузь знань «07 Управління та адміністрування»: спеціальності за цією галуззю знань здобувають понад 1,8 тис. осіб. Зокрема, спеціальність «072 Фінанси, банківська справа та страхування» здобувають 806 осіб; спеціальності «076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» і «071 Облік і оподаткування» — 394 особи і 318 осіб відповідно. Зауважимо, що спеціальності з цієї галузі знань відкриті в 10 коледжах.

Натомість у кожному регіоні є малокомплектні (контингент студентів менше 200 осіб) коледжі зі слабкою матеріально-технічною базою, а відтак,

застарілими технологіями підготовки фахівців, які не можуть забезпечити необхідну якість сучасного освітнього процесу. Наприклад, у Київській області у «зоні ризику» за щойно згаданим критерієм розташовані такі заклади ФПО:

Фаховий коледж економіки та управління Національної академії статистики, обліку та аудиту — 32 особи;

Комунальний заклад Київської обласної ради «Броварський спортивний фаховий коледж» — 56 осіб;

Комунальний заклад Київської обласної ради «Чорнобильський медичний фаховий коледж» — 87 осіб;

Комунальний заклад Київської обласної ради «Обухівський медичний фаховий коледж» — 135 осіб;

Комунальний заклад Київської обласної ради «Ржищівський гуманітарний фаховий коледж» — 152 особи;

Комунальний заклад Київської обласної ради «Стрітівський педагогічний фаховий коледж кобзарського мистецтва» налічує 20 студентів. Але специфіка підготовки кобзарів дає змогу не розглядати його як малокомплектний.

До коледжів цього регіону з найбільшим контингентом студентів належать такі заклади ФПО:

Відокремлений структурний підрозділ «Немішаївський фаховий коледж» Національного університету біоресурсів і природокористування України — майже 1,5 тис. осіб;

Ірпінський фаховий коледж економіки та права — понад 1 тис. осіб;

Відокремлений структурний підрозділ «Технологіко-економічний фаховий коледж Білоцерківського національного аграрного університету» — 986 осіб;

Відокремлений структурний підрозділ «Маслівський аграрний фаховий коледж ім. П.Х. Гаркавого Білоцерківського національного аграрного університету» — 682 особи.

Результати аналітичного огляду мережі закладів ФПО свідчать, що в регіонах функціонує значна кількість малопотужних, з малим контингентом студентів і слабкою матеріально-технічною базою фахових коледжів, які, як і подібні університети, «не спроможні забезпечити необхідну якість ФПО, часто дублюють підготовку в одному місті, готують фахівців із спеціальностей, які не відповідають профілю закладу, натомість споживають значні ресурси» (Кремень та ін., 2022). Крім того, є випадки, коли бракує профільних, украй потрібних для регіону коледжів. Наприклад, у мережі закладів ФПО Миколаївської області немає аграрних (чи агротехнічних) коледжів, тут взагалі не здійснюється підготовка фахівців за спеціальностями галузі знань «20 Аграрні науки та продовольство». Водночас площа сільськогосподарських угідь області перевершує 2 млн га, а сільське господарство взагалі є першою за зайнятістю трудових ресурсів галуззю матеріального виробництва.

Отже, мережа закладів ФПО має бути оптимізованою на основі потреб суспільства. В оновленій системі ФПО перспективним є запровадження децентралізованої моделі управління, орієнтованої на результат, за відповідного забезпечення автономії коледжів. Варто передбачити заходи щодо підготовки та підвищення кваліфікації керівників закладів ФПО, створити єдину інформаційну систему управління освітою;

• *розбалансованість системи спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців для національного і регіонального ринків праці.* За останні 30 років спостерігається динаміка невідповідності структури підготовки фахівців у закладах ФПО поточним і перспективним потребам ринку праці. З'ясовано, що нині в жодному коледжі не здійснюється професійна підготовка фахівців із таких спеціальностей: «011 Освітні, педагогічні науки»; «027 Музеєзнавство, пам'яткознавство»; «054 Соціологія»; «104 Фізика та астрономія»; «105 Прикладна фізика та наноматеріали»; «106 Географія»; «111 Математика»; «112 Статистика»; «113 Прикладна математика»; «124 Системний аналіз»; «153 Мікро- та наносистемна техніка»; «162 Біотехнології та біоінженерія»; «163 Біомедична інженерія»; «187 Деревообробні та меблеві технології»; «194 Гідротехнічне

будівництво, водна інженерія та водні технології»; «202 Захист і карантин рослин»; «203 Садівництво та виноградарство»; «212 Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза»; «225 Медична психологія»; «227 Фізична терапія, ерготерапія»; «228 Педіатрія»; «229 Громадське здоров'я»; «232 Соціальне забезпечення». На жаль, у наведеному списку є багато високотехнологічних спеціальностей, і такий факт, на нашу думку, вказує на серйозні проблеми державного регулювання цього сегмента ФПО.

Експерти-економісти переконають, що впровадження положень концепції Індустрія 4.0, розвиток цифрових технологій, роботизація виробництва, екологічні проблеми вже в найближчі десятиріччя переорієнтують ринок праці на нові технологічні професії. Тому вже зараз варто передбачити відкриття в коледжах спеціальностей, які скоро будуть вкрай потрібні нашій економіці для відновлення виробництва у повоєнний час. Водночас навіть автоматизовані системи, робототехніка не зможуть повністю замінити фахівців у галузі медицини, освіти, творчості, сфери послуг, вони завжди будуть витребуваними на ринку праці. Тож модернізована ФПО повинна мати збалансовану систему спеціальностей, оптимізовану як за критеріями сучасного ринку праці, так і перспектив економічного розвитку країни в повоєнний час;

• *слабкість державних механізмів регулювання системи підготовки кадрів.* У ФПО, як і у вищій освіті, діє система розподілу бюджетних коштів з орієнтуванням на кількість студентів. Коледжі часто намагаються зарахувати на навчання якнайбільше вступників, залишаючи поза увагою рівень їхньої загальноосвітньої підготовки, інтелектуальні здібності, вмотивованість до здобуття спеціальності. Принцип залежності штату педагогічних працівників від кількості студентів у коледжі нерідко призводить до зниження вимог викладачів до рівня знань вихованців, що, відповідно, діє на шкоду якості освіти, демотивує здобувачів ґрунтовно опанувати освітню програму. З іншого боку, заклади ФПО намагаються «втримати» контингент за рахунок відкриття нових спеціальностей, часто непрофільних, але популярних в молодіжному середовищі. Це призводить до «строкатості» освітнього середовища коледжу, зниження ефективності методичної роботи для підвищення якості ФПО, темпів розвитку матеріально-технічної бази з домінуючих напрямів підготовки фахівців тощо. Тому механізми державного регулювання системи підготовки

кадрів у закладах ФПО мають бути модернізовані, ґрунтуватися на адекватній законодавчо-нормативній базі та новій професійно-кваліфікаційній структурі.

Висновки. Результати аналітичного дослідження функціонування мережі фахових коледжів, контингентів студентів, галузей знань і спеціальностей, за якими готують фахових молодших бакалаврів у закладах ФПО України, засвідчили наявність таких ключових проблем у цій освітній галузі:

- недостатній рівень стандартизації ФПО, слабка динаміка розроблення освітніх і професійних стандартів, відсутність стандартів оцінювання професійних кваліфікацій;
- низька взаємодія закладів ФПО із соціальними партнерами у визначенні переліку компетентностей випускників, укладанні освітньо-професійних програм, забезпеченні студентів сучасними базами виробничих практик;
- формальний підхід педагогічних працівників фахових коледжів до внутрішнього забезпечення якості ФПО, подекуди низька об'єктивність оцінювання компетентнісних досягнень студентів для збереження педагогічного персоналу, сформованого з урахуванням обсягів здобувачів ФПО;
- брак фінансування, невідповідність матеріально-технічної та навчально-методичної бази закладів ФПО динамічним техніко-технологічним змінам у галузях економіки;
- відсутність дієвих критеріїв функціонування закладів ФПО, національної системи рейтингового оцінювання діяльності фахових коледжів;
- падіння престижу педагогічної діяльності, недостатня мотивація педагогічних працівників здійснювати освітній процес на високому науково-методичному рівні;
- відсутність профільних освітньо-професійних програм підготовки викладачів для фахових коледжів;
- суттєвий дисбаланс попиту на ФПО з боку вступників у розрізі галузей знань і спеціальностей та поточних і перспективних потреб високотехнологічного виробництва й повоєнного ринку праці;
- низький рівень профорієнтаційної роботи серед учнівської молоді щодо вибору актуальних спеціальностей на сучасному ринку праці;
- дублювання освітніх програм, які реалізуються закладами професійної (професійно-технічної) освіти тощо.

Розв'язанню означених проблем сприятиме розроблення Стратегії розвитку фахової передвищої освіти на найближчу перспективу, як сучасної

дорожньої карти вдосконалення в повоєнний час системи професійної підготовки техніків, технологів, менеджерів, інших спеціалістів середньої ланки управління з урахуванням соціально-економічних, культурно-освітніх, демографічних, територіальних тощо особливостей, прогностичних потреб ринку праці (Радкевич та ін., 2021). У цьому документі також мають бути визначені пріоритетні галузі знань і спеціальності підготовки фахівців для високотехнологічного виробництва; нові цілі, завдання, принципи модернізації й механізми розвитку державно-приватного партнерства у сфері ФПО тощо (Радкевич, 2020). Це сприятиме забезпеченню гарантованої і стабільної зайнятості випускників закладів ФПО, зростанню рівня їхньої професійної мобільності на ринках праці. Водночас це створить передумови формування в Україні єдиної системи професійної освіти на основі інтеграції закладів ФПО та професійної (професійно-технічної) освіти, забезпечити її гармонізацію з відповідною системою Європейського простору професійної освіти і навчання (EAVET).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Єдина державна електронна база з питань освіти. (2022). *Реєстр суб'єктів освітньої діяльності. Заклади вищої освіти*. <https://registry.edbo.gov.ua/>
- Закон України «Про фахову передвищу освіту». (2019, 6 червня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19>
- Кабінет Міністрів України. (1998, 20 січня). *Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)* (65). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-98-p>
- Кабінет Міністрів України. (2021, 7 липня). *Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти* (762). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/762-2021-p>
- Каленський, А.А., Лузан, П.Г., Ваніна, Н.В., Пашенко, Т.М., Кравець, С.Г., & Пятничук, Т.В. (2018). *Стандартизація професійної освіти: теорія і практика* : монографія (А.А. Каленський, наук. ред.). Житомир: «Полісся». <https://lib.iitta.gov.ua/712845/>
- Колегія Міністерства освіти і науки України. (2008, 1 лютого). *Про впорядкування діяльності відокремлених структурних підрозділів вищих навчальних закладів*. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr3_6290-08
- Кремень, В.Г., Луговий, В.І., Саух, П.Ю., & Таланова, Ж.В. (2022). Мережа державних закладів вищої освіти України: аналітичний огляд конкурентоспроможності. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(1). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4122>
- Мельник, С., & Панцир, С. (2016). *Як в Україні створити сучасну систему кваліфікацій?*. U.S. Agency for International Development (USAID). <https://bit.ly/3W9irn5>

Міністерство освіти і науки України. (2022, 6 липня). *План відновлення України: освіта та наука, як фундамент розвитку людського потенціалу*. <https://bit.ly/3TXRAbl>

Радкевич, В.О. (2020). Розвиток професійної та фахової передвищої освіти в умовах трансформаційних процесів. У *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання* : збірник матеріалів XIV звітної Всеукраїнської науково-практичної

конференції (м. Київ, 7 травня 2020 р.) (с. 16-29). Київ: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/729077/>

Радкевич, В.О., Єршова, Л.М., & Ничкало, Н.Г. (2021). Сучасна фахова передвища і вища освіта — ключова умова конкурентоспроможності України. У *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні* : монографія (с. 82-86). <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>

VOCATIONAL PRE-TERTIARY EDUCATION: AN ANALYTICAL REVIEW OF EFFICIENCY

Valentyna Radkevych

DSc in Pedagogy, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, Director, Institute of Vocational Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Petro Luzan

DSc in Pedagogy, Professor, Chief Research Fellow of the Laboratory of Scientific and Methodological Support for the Training of Specialists in Colleges and Technical Schools, Institute of Vocational Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Tetiana Pashchenko

PhD in Pedagogy, Senior Research Fellow of the Laboratory of Scientific and Methodological Support for the Training of Specialists in Colleges and Technical Schools, Institute of Vocational Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The article analyses the network of vocational pre-tertiary education institutions in the regions and specific population settlements of Ukraine, finds out the contingent of students and defines the profile focus of vocational colleges relevant for future Vocational Junior Bachelors fields of knowledge and specialities. Based on data analysis results from the Unified State Electronic Database on Education and surveys of teaching staff and stakeholders, the detailed characteristics of the vocational pre-tertiary education institutions functioning in the regions of Ukraine were enlightened. An example of analysing the training of middle management specialists in the Odesa region is given. The peculiarities of educational and vocational training programmes for specialists in the speciality “274 Automotive transport” in vocational pre-tertiary education institutions in different regions of Ukraine are revealed. A number of topical issues of Vocational Junior Bachelors training in colleges are identified, and recommendations to improve the quality of vocational pre-tertiary education are given.*

Keywords: *vocational pre-tertiary education; network of institutions; vocational college; contingent of students; fields of knowledge; specialities.*

Дата публікації: 3 листопада 2022 р.